HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע ושעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה (א) [א] אכשהיו אומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה שלא יבואו לידי מעילה [ב] תרתי למה לי חדא דכספא וזהבא וחדא דבניינא רב נחמן בר יצחק ואי תימא רב הונא בר נתן [ג] לאותה ששנינו (ב) שיש בשר בין חוליא לחוליא מלא אצבע: **מתני'** באין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת ר' ישמעאל אומר אם יש לו שני כיסין יש לו ב' ביצים אין לו [ד] שני כיסין אין לו אלא ביצה אחת ר"ע אומר [ה] גמושיבו על (א)עכוזו וממעך אם יש ביצה סופו לצאת מעשה שמיעך ולא יצא [ו] נשחטה ונמצאת דבוקה בכסלים והתיר ר"ע ואסר רבי יוחנן בן נורי: **גמ'** השתא אין לו אלא ביצה אחת אמרת הוי מומא אין לו כלל מיבעיא חסורי מיחסרא והכי קתני אין לו שתי ביצים בשתי כיסין אלא בכיס אחד א"נ שתי כיסין וביצה אחת הרי זה מום ר' ישמעאל אומר יש לו ב' כיסים בידוע שיש לו ב' ביצים אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר"ע למימר בידוע לא אמרינן אלא מושיבו על עכוזו וממעך אם יש [ז] ביצה סופו לצאת: ומעשה שמיעך ולא יצא וכו': דתניא א"ר יוסי מעשה בפירן של בית מנחם שמיעך ולא [ח] יצאת ונשחטה ונמצאת דבוקה בכסלים והתיר ר"ע ואסר רבי יוחנן בן נורי אמר לו ר"ע לר' יוחנן בן נורי געד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל אמר לו רבי יוחנן בן נורי לר"ע עד מתי אתה מאכיל [ט] ישראל נבילות לאו מישחט שחטיה אלא טריפות לא איסור טריפות הוא אלא עד מתי אתה מאכיל ישראל קדשים בחוץ: **מתני'** ד דבעל חמש רגלים או שאין לו אלא שלש ושרגליו [י] (שהוא) קלוטות כשל חמור ה הוהשחול והכסול איזהו שחול שנשמטה ירכו וכסול שאחת [יא] (ג) ומירכותיו גבוהות: **גמ'** זא"ר הונא לא שנו אלא שחסר ויתר ביד אבל ובברגל טרפה נמי הוי דכל יתיר חכנטול דמי אמר רב פפא לא תימא דעגילן ולא סדיקן אלא כיון דעגילן אע"ג דסדיקן: והשחול והכסול וכו': ת"ר איזהו כסול ואיזהו שחול שחול שנשמטה ירכו כסול שרגלו אחד בתוך הכסל ורגלו אחד ע"ג הכסל טתנא השרוע והקלוט שרוע שנשתרבב [יב] לו ירכו קלוט שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס: **מתני'** ינשבר עצם ידו ועצם רגלו אע"פ שאינו ניכר מומין אלו מנה אילא ביבנה והודו לו חכמים ועוד ג' הוסיף אמרו לו לא שמענו [אלא](ד) [יג] את אלו יחשגלגל עינו עגול כשל אדם כופיו דומה כשל חזיר טושניטל רוב המדבר [יד] (ה) בלשונו ב"ד של אחריהן אמרו ה"ז מום: **גמ'** אינו ניכר מי קא הוי מומא אמר רב פפא אינו ניכר מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכה: מומין אלו מנה וכו': למימרא דלאו היינו אורחיה ורמינהו להמפלת ימין בהמה וחיה ועוף בין טמאין בין טהורין אם זכר תשב לזכר אם נקבה תשב לנקבה אינו ידוע תשב לזכר ולנקבה דברי ר"מ ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מ"ט דר"מ הואיל וגלגל עינו עגול כשל אדם אמר רב יוסף ל"ק הא באוכמא הא מבחיוורא: ופיו דומה כשל חזיר: אמר רב פפא לא תימא דשפיד ופרוס אלא כיון דפרוס אף על גב דלא שפיד: ושניטל רוב המדבר [טו] שבלשונו: **מתני'** מני רבי יהודה היא דתניא נואת שניטל רוב הלשון רבי יהודה אומר רוב המדבר של לשונו: **מתני'** [טז] ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל [יז] (ו) ר"ג לחכמים ואמרו כהרי זה מום: **גמ'** מאי תנא דקתני ומעשה משום דתנן פיו דומה לחזיר ופליגי רבנן עליה דרבי (ז) וקאמרינן כי פליגי רבנן עליה דרבי בשפתו עליונה עודפת על התחתונה אבל שהתחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום

ומעשה

שושן הבירה. יליף שעשוי על שער מזרח ומקרי שושן הבירה במנחות בפרק שתי הלחם (דף לח.): [יח] ס) **שיהו אומנין נוטלין בקטנה.** כשהיו מתנין עם האומנין לעשות כך וכך אמות מלאכה לבדק הבית היו מתנין בשל משה והן עושין [יט] למדה הגדולה למדת אחת שעושין בשושן הבירה: **שלא יבואו לידי מעילה.** שלא יהנו מן ההקדש דאם היו עושין באותה מדה שמתנין שמא יפחתו דא"א לצמצם הילכך מחזירין בגדולה: **ותרתי למה לי.** בחד סגי [כ](ח) (באותה) [לבד מאותה] של משה שהיא ו' טפחים: **חדא לדהבא וכספא.** שמלאכת טורח היא מתנין בשל משה ומחזירין לאותה ע) שגדולה הימנה חצי אצבע: **לבנינא.** דחומה נוטלין בשל משה ומחזירין באותה שיתירה עליה אצבע: **מתני' אין לו ביצים או אין לו אלא ביצה אחת.** הוי מום: **שני כיסין.** לכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחת לפי שהכיס חלוק באמצעיתו ומבחוץ ניכר שהרי באמצע הוא משוקע ונראית בו שורה העמוקה: **ומושיבין אותו על עכוזו** גרסינן. והכי אמרינן בעירובין בפ' כיצד מעברין (דף נג:) אכוזו תנן או עכוזו תנן. על עכוזו על (ט) עגבותיו אחת מושיבין את הבכור שאין לו אלא ביצה אחת: **וממעך.** וממשמש בכיס ובכסלים ואם יש (י) [כא] סופה לצאת ואם אינה יוצאה הוי מום: **כסלים.** פלנק"ש: **והתיר ר"ע.** דהוי מום הואיל (כ) ואינה במקומה: **גמ' חסורי מחסרא כו'.** ור' ישמעאל אסיפא הוא דפליג דקאמר ת"ק אין לו אלא ביצה אחת (ל) בשני כיסין הוי מום ואתי רבי ישמעאל למימר בידוע שיש לו שתי ביצים אבל ארישא מודינא לך דכי אין לו אלא כיס אחד כמי שאין לו אלא ביצה אחת וכמעוך דמי: [כב] **בפירן.** שם הכפר: **קדשים בחוץ.** שאין בו מום ובקדושתו הוא: **מתני' שנשמטה ירכו.** כגון דלא איעכל ניביה דאי איעכל ניביה טריפה נמי הוי כדאמרי' באלו טריפות (חולין דף נד:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה וה"מ דאיעכול ניביה: **גבוה מחבירתה.** מקום בוקא דאטמא של ירך זו עלה למעלה על הגב יותר מחבירתה: **גמ' לא שנו.** דבעל ה' רגלים או שלשה דהוי מום ולא טריפה: **אלא.** שהחיסור או הייתור הוו ביד שיש לו לבעל ה' רגלים ג' ידים וב' רגלים ולבעל ג' [כג] ב' רגלים ויד אחת דביד לא שייך טריפות: **כנטול דמי.** ובהמה שניטל ירך וחלל שלה [כד] נבילה וקי"ל (פ) בבהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טריפה ועוד בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה: **לא תימא.** דמכל וכל דומות לחמור דעגילין ולא סדיקין: **אלא כיון דעגילין.** כשל חמור הוי מום דפרסות בהמה טהורה אינן עגולות: **כסלי.** פלנ"ק: **בתוך הכסל.** כך דרך [כה] הבהמה שהירך מחוברת באליה סמוך לכסלים ולא למעלה מן הכסלים (מ) דהיינו על גב האליה: **שנשתרבבה ירכו.** שאחת מירכותיו גדולה מחבירתה: **מתני' אע"פ שאינו ניכר.** בגמרא מפרש: **לא שמענו אלא אלו.** שהוזכרו למעלה. ואלו הן הג' שהוסיף את שגלגל עינו כו': **כשל חזיר.** מפרש בגמ': **רוב המדבר.** היינו (נ) קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו [כו]: **גמ' מחמת עצמו.** שאין השבר נראה אבל ניכר הוא מחמת [כז] שצולע והילוך הרגל זו היא מלאכתו ס): **דלאו היינו אורחיה.** שיהא גלגל [כח] של בהמה עגול: **תשב לזכר.** ימי טומאה שבעה ול"ג ימי טוהר: **תשב לנקבה.** י"ד טמאים וס"ו טהורין: **לזכר ולנקבה.** לחומרא ימי טומאה דנקיבה שבועיים וימי טוהר דזכר דלא יהא לה אלא ל"ג ימי טוהר: **מאי טעמא דר' מאיר.** דקאמר היולדת מין בהמה טמאה [כט] לידה כולד מעליא: **הואיל.** ודומה לאדם בגלגל העין: ק) **באוכמא.** שחור של עין הבהמה ר) (אינו) עגול כשל אדם: **הא בצירא.** כל בית מושב [ל] הלובן והסירא קרי צירא והוא ודאי [אינו] עגול כשל אדם: **לא תימא.** דבעי' דומה לחזיר מכל וכל דשפיד ופרים. שפיד פיו עגול פרים שספה עליונה ולחיים העליונות עודפות על התחתונות. ומפי המורה איתמר לן איפכא דשפיד שלחייו העליונות הולכות ומתחדדות כשפוד: **גמ' מאי תנא.** דדמי להאי ש) מעשה דקתני

ומעשה

[לא] **בפירן** של בית מנחם. פירש בקונטרס שם הכפר ובתוספתא (פ"ד) כתוב בפרה של בית מנחם כמו בההוא [מעשה בפרה של בית מנחם] שניטלה האם שלה (סנהדרין דף לג.): **שנשמטה** ירכו. פי' בקונטרס איסלויישי"ר בלע"ז וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טריפה נמי הוי כדאמר באלו טריפות (חולין דף נה:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה והני מילי דאיעכול ניביה וקשיא לפירושו דאיכא מאן דטריף התם אפילו לא איעכול ולא איפסוק אלא יש לפרש דנשמטה כן מתחלת ברייתה וכן נשתרבבה בסמוך:

פיו

מסורת הש"ס

א) [עירובין נג:], ב) [תוספתא פ"ד ה"ג וע"ש], ג) [חולין נו.], ד) חולין נח., ה) ביצה לה:, ו) [מירכותיו], ז) [חולין סח:], ח) נ"א כנטול דמי ואח"כ פיסקא ורגליו שהן קלוטות כשל חמור אמר רב פפא כו' צ"ק, ט) תניא צ"ק, י) [נדה כג.], כ) [לעיל ג:], ל) נדה כא. חולין עא. כריתות ז:, מ) [צ"ל בצירא וגירסת ר"ח בציהרא פי' אדום הסובב את השחור. ע' ערוך ערך צר ו'], נ) קדושין כה. וע"ש, ס) כאן שייך ד"ה של משה שהוא ו' טפחים הס"ד ואח"כ מה"ד כשהיו אומנין כו' למדת אמה הגדולה שיתירה עליה אצבע הס"ד ואח"כ מה"ד שלא יבואו כו' בגדולה הס"ד ומה"ד ותרתי למ"ל בחד סגי הס"ד ואח"כ מה"ד חדא לדהבא כו' שמלאכה יקרה היא מתנין וכו' צ"ק, ע) בס"א: באותה, פ) [חולין עו.], צ) מלאכה צ"ק, ק) ועי' ברש"י בנדה דף כג. פי' כך באוכמא שחור של עין כו' עגול כשל אדם בצירא כל בית מושב הלובן אינו עגול כשל אדם וע"ש, ר) צ"ק מ"ז, ש) להאי דקתני מעשה הס"ד ותיבת מעשה מיותר,

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואחת קטנה שיהיו אומנין וכו' ותרתי למה לי חדא לכספא ודהבא וחדא לבנינא: (ב) שם לאותה ששנינו או שיש: (ג) שם במשנה שאחת מירכותיו גבוהה: (ד) שם במשנה לא שמענו אלא אלו את שגלגל: (ה) שם המדבר של לשונו וב"ד של אחריהם אמרו הרי אלו מומין: (ו) שם במשנה ושאל רבן שמעון בן גמליאל לחכמים: (ז) גמ' ופליגי רבנן עליה דר' אילא וקאמרינן וכו' דר' אילא בשפתו: (ח) רש"י ד"ה ותרתי וכו' סגי ובאותה של משה: (ט) ד"ה ומושיבין אותו וכו' על עגבת אחת וכו' ביצה אחת בב' כיסין הס"ד: (י) ד"ה וממעך וכו' ואם יש שם ביצה אחת סופה לצאת: (כ) ד"ה והתיר וכו' הואיל ולא מצאה במקומה כשמיעך ומשמש הס"ד: (ל) ד"ה חסורי וכו' ביצה אחת ושני וכו' ביצה אחת דמי כצ"ל ותיבת כמעוך נמחק: (מ) ד"ה בתוך הכסל וכו' ולא למעלה מן הכסלים וזו הירך על גבי הכסל הס"ד: (נ) ד"ה רוב וכו' היינו אותו קצת וכו' למלקוחיו:

◆

לעזי רש"י

פלנק"ש. כסלים (השרירים הפנימיים של הירך סמוך לכליה).

פלנ"ק. כסל (השריר הפנימי של הירך סמוך לכליה).

◆

מוסף רש"י

בשושן הבירה. חדר אחד היה בנוי על שער המזרחי של עזרה ומצוייר כתבנית שושן הבירה (מנחות צח.) והוא בית הבנוי על גובה השער, כדתנן במסכת מדות (פ"ג מ"א) שער המזרחי ועליו שושן הבירה צורה מצויירת, ומפרשינן במנחות (שם) כדי שידעו מהיכן באו (פסחים פו.). **של משה.** ששה טפחים (שם). **ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה.** תיסגי להו בשל משה (שם). **נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה.** שיהו אומנין שסכרן לבנות כך וכך אמות, נוטלין למדת הקטנה של משה ומחזירין הבנין לגזברין למדה האחת מאלו הגדולות, כדי שיוותרו משלהן להקדש ולא בצמצום, שמא יהנו מן ההקדש בחנם ויבאו לידי מעילה (שם ובעי"ז מנחות צח.). **תרתי.** גדולות, **למה לי.** תיסגי בשל משה ובחדא מהנך (פסחים שם). **חדא דכספא וזהבא.** בזו שאין יתירה על של משה אלא חצי אצבע, היו לאומנות זהב וכסף, כמין טבלאות ושולחנות שהן אומנות כבידה (פסחים פו.) כשמתנין עם צורפי זהב לעשות טבלא בת חמש או בת עשר באמה של משה שהן עושין אותה למדת האמה שיתירה עליה חצי אצבע ולא באותה שיתירה עליה אצבע, לפי שאומנות יקרה היא ואין טוב להפסידן כל כך (מנחות צח.). **וחדא דבניינא.** בזו שיתירה עליהן אצבע היו מחזירין בנין אבנים ומוסיפין על תגאן אצבע לכל אמה (פסחים שם). **והשחול והכסול.** מומין בבכור משום שרוע שאחד מאבריו גדול מחברו (ביצה לה:). **שאחת מירכותיו גבוהות.** מקום חבורה בכסלים והוא בוקא דאטמא, גבוה למעלה מן הכסלים וקרוב לגב האליה יותר מחבירו (שם). **לא שנו.** דקתני הרי זה מום לגבוה הא להדיוט שרי, **אלא שחסר ויתר ביד.** שחסור זה דבעלת שלש או יתור זה דבעלת חמש, ביד, שאין לה אלא יד אחת או שיש לה ג' ידים (חולין נח:). **כנטול דמי.** יתר אחד כחסר אחד והוא כבעלת רגל אחת וטרפה, דהויא כשמוטת ירך בבהמה (שם). **המפלת מין בהמה וחיה ועוף.** מפרש טעמא במסכת נדה פרק המפלת (כב:) הואיל ונאמרה בו יצירה כאדם (כריתות ז:). **תשב לזכר.** שבעת ימי טומאה ול"ג ימי טוהר, שכל דמים שהיא רואה בהן טהורין (חולין עא. ונדה כא.). **תשב לנקבה.** שבועים טמאים וס"ו טוהר (חולין שם). **אינו ידוע.** אם זכר אם נקבה הטל עליהם חומר שניהם ותשב לזכר ולנקבה, שבועים טומאת לידת נקבה ואפילו אינה רואה בהן, שמא נקבה ילדה ובלא ראייה איכא שבועים טומאת לידה, וימי טוהר אין לה אלא עד ארבעים יום מתחלת לידתן כדין זכר, שמא זכר הוא (שם ובעי"ז נדה שם). **הא באוכמא.** שחור שבעין הוי עגול בבהמה כבאדם, והא דתני דהוי מום בצירית, מקום מושב כל העין לא הוי עגול בבהמה כבאדם ואי הוי עגול הוי מום, דכל בור של מושב העין קרוי גלגל [illegible] (קדושין כה.) או: לשון [illegible] מסייע להוליא קול (חולין נח:).

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ח מהלכות מעילה הלכה ה:

לח ב ג מיי' פ"ג מהל' בכורות הל' ה [ופ"ז מהל' ביאת מקדש הל' ח] טור י"ד סימן שט:

לט ד מיי' פ"ב מהל' איסורי מזבח הל' ה סמג עשין ריא טור י"ד סימן שט:

ה [מיי' פ"ז מהל' ביאת מקדש הל' ט]:

ו [מיי' פ"ח מהל' שחיטה הל' יא שו"ע י"ד סי' נג סעי' א וסי' נה סעי' ד]:

מ ז מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הלכה ט טור י"ד סימן שט:

מא ח מיי' פ"ב מהלכות איסורי מזבח הלכה ג טור שם:

מב ט מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הלכה ז טור שם:

מג י מיי' פ"י מהלכות איסורי ביאה הל' ח טוש"ע י"ד סימן קצד סעיף ג:

מד כ מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' ז ופ"ח הל' ח סמג עשין ריא טור י"ד סימן שט:

◆

שיטה מקובצת

א] שהיו אומנים: **ב]** מעילה ותרתי למה: **ג]** נתן אמר לאותה ששנינו או שיש: **ד]** לו אלא כיס אחד אין לו: **ה]** מושיבו אותו על כו' אם יש שם ביצה: **ו]** יצא ונשחט ונמצאת: **ז]** יש שם וכו' מעשה בפירוז אות ז' נמחק: **ח]** יצאת ונשחט אות ה' נמחק: **ט]** מאכיל לישראל: **י]** תי' שהוא נמחק: **יא]** מירכותיו גבוהות משל חברתה: **יב]** תי' לו נמחק: **יג]** אלא אלו את שגלגל עינו נדה כ"ג ושם רפ"ג בירושלמי: **יד]** המדבר של לשונו ב"ד של אחריהן אמרו הרי אלו מומין: **טו]** של לשונו אות ב' נמחק: **טז]** מעשה אות ו' נמחק: **יז]** ושאל ר' שמעון בן גמליאל: **יח]** מה"ד שהיו אומנין: **יט]** עושין במדה הגדולה למדת אחת מאותן שבשושן הבירה: **כ]** תסגי עם של: **כא]** יש שם ביצה סופה: **כב]** מה"ד בפירוז: **כג]** ג' רגלים ב' רגלים: **כד]** שלה טריפה וקיימא לן בהמה שנחתכו: **כה]** דרך הבהמות שהירך: **כו]** במלקוחיו של המדבר הס"ד: **כז]** מחמת מלאכה שצולע והילוך רגל הבהמה זו: **כח]** גלגל עין של בהמה עגול כשל אדם: **כט]** טמאה היא כולד תי' לידה נמחק: **ל]** מושב העין הלובן כו' צריא וההיא ודאי: **לא]** מה"ד בפירוז של:

◆

רבינו גרשום

דיתירה על של משה דהוי ד' בטפח של כל אדם: ורב נחמן אמר לאצבע דמתניתין דבין חוליא לחוליא: רבי עקיבא אומר. אע"ג דיש לו ב' כיסין בידוע שיש לו ב' ביצים והאחת טמונה בבטן אלא כך בודקו מושיבו לבכור על עכוזו ועל זנבו ועל עגבותיו וממעך בכיס ואם יש שם ביצה אחרת סופה לצאת: והתיר ר' עקיבא. דכיון דנתמעך ולא יצא הוי מום ומותר לאוכלו: ר' יוחנן בן נורי אסר הואיל ונמצאת: אין לו אלא כיס אחד אע"ג דיש לו ב' ביצים כמי שאין לו אלא ביצה אחת דמי ואתא ר' עקיבא וכו': מעשה בפרה של בית מנחם. אתה מכלה ממונו של ישראל. דכיון שאתה אוסרן לאכול בחוץ אין לו תקנה אלא קבורה: קדשים בחוץ. דתם הוי ואינו נאכל אלא בירושלם א): טרפה נמי הוי. דכל יתיר כנטול דמי ותנן בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טרפה דשם ישנו לצומת הגידים: שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסלים ורגלו אחת על גבי הכסל לסוף הכסל כדרכו: שנשתרבבה ירכו. שארוכה מחברתה: ושניטל רוב המדבר של לשונו. רוב מן הלשון שנפרד מן החיך התחתון אותו שיכול לכפוף למעלה:

אינו ניכר לחוץ מי הוי מומא מומין שבגלויי בעינן: אבל ניכר מחמת מלאכה. שכשהולך נראה והליכה קרי מלאכה: למימרא דלא היינו אורחיה. למיהוי עינו עגול כשל אדם: תשב לזכר ולנקבה. דמ' זכר ומיגווייהו נטרה י"ד ימי טומאה לנקבה: הא באוכמא והא בצירא. כלומר אוכמא דעיניה אורחיה למיהוי עגול כשל אדם: צירא. כלומר כוליה חריץ של עין לאו אורחיה: דשפיד. חד כשל חזיר: ופריס. ששפתו עקומה למעלה כחזיר: ופליגי רבנן עליה. דאמרי לא שמענו את אלו: והתנן בפירקין דלקמן. שפתו העליונה עודפת כו':

א) ר"ל דנאכל בירושלים בזמן הבית והיה נקרב על המזבח כדין בכור תם.